

Федотова Ганна Валеріївна,доктор юридичних наук, старший науковий співробітник,
начальник відділу ДНДІ МВС України,
м. Київ, Україна,

ORCID ID 0000-0002-7798-3143

Лісниченко Лілія Василівна,кандидат юридичних наук,
науковий співробітник ДНДІ МВС України,
м. Київ, Україна,

ORCID ID 0000-0003-2211-3105

ЗАХОДИ ЗАПОБІГАННЯ ГРАБЕЖАМ ТА РОЗБІЙНИМ НАПАДАМ НА ЗАГАЛЬНОСОЦІАЛЬНОМУ РІВНІ¹⁰

У статті розглядається система загальносоціальних заходів запобігання грабeжам та розбійним нападам. Аналізуються сучасні соціально-економічні, нормативно-правові та культурно-виховні заходи, які здійснюються в Україні. Зокрема, розкривається зміст заходів соціального спрямування на підтримання незахищених верств населення та поліпшення їх фінансового становища. Визначаються шляхи подолання економічних кризових явищ як умови формування злочинного середовища. Розглянуто проблему державної компенсації жертвам кримінальних злочинів як один із загальних заходів запобігання грабeжам та розбійним нападам. Акцентовано увагу на покращанні правової культури та правового виховання серед населення України, а також подолання явища правого нігілізму в суспільстві.

Ключові слова: грабіж, розбійний напад, запобігання, протидія, профілактика, заходи запобігання, загальносоціальні заходи, державні програми, соціально-економічні заходи, правова культура, правовий нігілізм.

Досліджуючи стан грабeжів та розбійних нападів в країні протягом усього періоду її незалежності, можна дійти висновку, що цей вид корисливо-насилницької злочинної діяльності є досить розповсюдженим та динамічним. Так, грабeжі посідають третє місце, а розбійні напади – вісімнадцяте за поширеністю серед усіх зареєстрованих злочинів в Україні. Беручи до уваги те, що грабeжі та розбійні напади є двооб'єктними злочинами, які посягають на найцінніші права людини – право власності та життя і здоров'я, їх суспільна небезпечність не викликає сумнівів. Потреба ж суспільства в запобіганні таким видам злочинної діяльності є першочерговою та вкрай необхідною.

Розглядаючи загальні та індивідуальні відомості про найбільш виразні кримінологічні ознаки грабeжів та розбоїв, видається можливим сформувати не

¹⁰ Початок. Продовження в наступному номері.

лише уявлення про такі види злочинної діяльності, а й побудувати систему комплексного підходу стосовно організації та запобігання таким злочинним проявам.

До проблем запобігання злочинності в різні часи була прикута увага таких науковців як: Б.М. Головкін, В.В. Голіна, О.М. Джужа, А.П. Закалюк, С.М. Іншаков, Я.Ю. Кондратьєв, В.І. Шакур, О.Г. Кулик та ін., які досліджували запобігання злочинності загалом та окремих видів злочинів зокрема.

Досить важливим питанням, яке не полишає уваги кримінологів і дотепер, є термінологічне визначення діяльності, спрямованої на протидію злочинності. Так, ряд авторів дотримуються щодо цього різних точок зору. Зокрема, до попереджувальної діяльності відносять профілактику, запобігання й припинення злочинів [1, с. 119; 2, с. 111]; розглядають профілактичну діяльність як один з напрямів або форм запобігання злочинів [3, с. 15]; звужують поняття “попередження”, об’єднуючи в ньому два елементи цієї діяльності: запобігання і припинення злочинів [4, с. 100]; визнають профілактику найбільш пріоритетним напрямом спеціально-кримінологічного попередження протиправних діянь [5, с. 153]; називають запобігання злочинності різновидом соціально-профілактичної діяльності [6, с. 323]. Проте більшість науковців обґрунтовують доцільність використання в кримінології терміну “запобігання”, не ототожнюючи його з поняттями “протидія”, “попередження” “профілактика”, розуміючи під “запобіганням” діяльність, спрямовану на боротьбу зі злочинністю [6; 7].

Зазначена наукова позиція, на нашу думку, є слушною, відповідно, це обумовлює її дотримання при розкритті питання організації запобігання грабеджам та розбійним нападам.

Як показали наші дослідження юридичної природи грабеджів та розбоїв, їх кримінологічної характеристики та детермінаційного комплексу, вони є видами корисливо насильницьких злочинів, а відтак, соціальними та історично зумовленими явищами. Соціальними передусім тому, що утворюються зі специфічних актів соціальної поведінки людей – конкретних суспільно небезпечних дій. Ці акти поведінки являють собою порушення соціально-моральних і разом з тим юридичних норм, установлених державою. З огляду на соціально-економічні, політичні, моральні та інші потреби та інтереси суспільства, злочинність у цілому та окремі її види своїм корінням сягають у негативні соціальні умови життя людей.

Досвід у сфері протидії злочинності неминуче призводить до логічного висновку, що легше запобігти злочину, аніж його розкрити та покарати винного.

Система організації запобігання злочинності, залежно від соціального рівня (масштабів) дії причин та умов злочинності, виокремлює три основних рівні запобігання: загальносоціальний (загальна профілактика); спеціально-кримінологічний (спеціальна профілактика); індивідуальний (індивідуальна профілактика).

На думку А.П. Закалюка, “заходи загальносоціального запобігання мають своїм об’єктом явища, факти, прояви тощо, які мають із злочинністю, хоч і не спричинюючий чи обумовлюючий, але інший детермінуючий, здебільшого кореляційний зв’язок або зв’язок станів. У такому разі запобіжний вплив на них, хоч і не цілеспрямований, належить до загальносоціального” [6, с. 328].

Розглядаючи загальносоціальний рівень запобігання грабежам та розбоям, слід зазначити, що він поєднує діяльність держави і суспільства, спрямовану на вирішення суперечностей у політичній, економічній, соціальній, морально-духовній, організаційно-управлінській та інших сферах діяльності. Загалом загальносоціальне запобігання, що здійснюється суб'єктами, для яких функція запобігання злочинності не є основною або професійною, створює опосередкований вплив на злочинність. Заходи загальносоціального запобігання мають виключно широкий діапазон, вони впливають практично на всі види, групи, різновиди причин, умов та інших детермінант злочинності. Серед них розроблення та прийняття законів, різноманітних національних програм, удосконалення наявної законодавчої бази, на основі якої відбувається регулювання суспільних відносин у всіх соціальних інститутах.

Маючи комплексний і всеохоплюючий характер, заходи загальносоціального запобігання здійснюють превентивний вплив на всі детермінуючі чинники корисливо-насильницьких злочинів. Зважаючи на специфіку об'єкта запобігання грабежам і розбоям, тобто їх детермінаційного комплексу, потрібно визначити й основні напрями запобіжної діяльності.

У цьому контексті привертає увагу те, що до 2015 року діяла Концепція реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень (далі – Концепція) [8], положення якої підкреслювали те, що запобігання злочинності завжди ставилося й ставиться в нашій країні на перше місце. У Концепції серед вагомих проблем, які потребували розв'язання в межах державної політики у сфері профілактики правопорушень, зазначалися: недосконалість нормативно-правового, організаційного, фінансового, кадрового та інформаційного забезпечення профілактики правопорушень; неналежний рівень комплексних запобіжних заходів, спрямованих на усунення причин і умов учинення правопорушень, та профілактична робота з особами, схильними до їх скоєння; низький рівень правової культури населення; відсутність дієвого механізму участі громадськості в забезпеченні правопорядку в державі; недосконалість механізму взаємодії правоохоронних органів з центральними і місцевими органами виконавчої влади з питань розроблення конкретних заходів, спрямованих на підвищення ефективності профілактики правопорушень. Комплексне розв'язання цих проблем передбачалося за умови вжиття виключно на державному рівні заходів, спрямованих на підвищення ефективності профілактики правопорушень. Зазначена Концепція зберігала чинність лише до 2015 року, на сьогодні висловлюються наукові позиції про доцільність розроблення окремої концепції протидії злочинності в Україні або основ державної політики запобігання злочинності, у якому буде відображено основні концептуальні засади та напрями реалізації державної політики, натомість дотепер такого базового документу не прийнято [9, с. 414].

Також необхідно звернути увагу на схвалену Кабінетом Міністрів України Стратегію розвитку органів системи Міністерства внутрішніх справ на період до 2020 року [10], у якій одним із пріоритетів визначено “протидію злочинності”. Реалізація цього пріоритетного напрямку буде здійснюватися через низку заходів, зокрема, підвищення ролі превентивної діяльності у сфері протидії злочинності на рівні областей, м. Києва, районів і міст обласного значення із залученням

іноземних експертів, міжнародних організацій, асоціацій органів місцевого самоврядування та впровадження відповідних програм протидії злочинності [11].

Відсутність окремої концепції чи стратегії напрямів протидії злочинності та програмування такої діяльності в державі жодним чином не означає, що як така державна політика щодо протидії загальній злочинності відсутня, хоча на формування державної політики за цим напрямом впливають багато чинників, один із них пов'язаний із урахуванням пріоритетів у протидії злочинності, які визначені та схвалені міжнародними інститутами, із якими Україна співпрацює, зокрема, ООН (Генеральна Асамблея ООН виступає ініціатором розробки міжнародних і національних програм боротьби з найбільш небезпечними й поширеними видами злочинів), Радою Європи, ОБСЄ, Інтерполом, Європол. Основні вектори державної політики також знайшли своє закріплення в рішеннях Ради національної безпеки й оборони України “Про Стратегію національної безпеки України”, “Про заходи щодо посилення боротьби зі злочинністю в Україні” від 6 травня 2015 року; законах України “Про особливості забезпечення державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях” від 18 січня 2018 року, “Про національну безпеку України” від 21 червня 2018 року, а також в інших галузевих документах стратегічного планування в правоохоронній сфері [12, 13, 14, 15].

Відповідно, на основі вже чітко сформованої державної політики у сфері протидії злочинності, визначеної в наведених нормативно-правових документах, можуть розроблятися стратегічні та програмні документи такого рівня як концепція реалізації державної політики у сфері запобігання злочинності; національна стратегія запобігання злочинності; концепція державної програми профілактики правопорушень тощо [7, с. 26].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Попередження та викриття злочинів у сфері економіки підрозділами Державної служби боротьби з економічною злочинністю МВС України: навч. посіб. / Л.П. Скалозуб та ін.; за ред. О.М. Джужі. Київ: РВВ МВС України, 2011. 520 с.
2. *Ольховська С.М.* Профілактика злочинів у сфері економічної злочинності. Попередження злочинів суб'єктами оперативно-розшукової діяльності: матеріали наук.-практ. конф. Харків: МВС України, ХНУВС, 2010. С. 111–112.
3. *Пчолкін В.Д.* Поняття та роль оперативно-розшукової профілактики в запобіганні злочинам. Попередження злочинів суб'єктами оперативно-розшукової діяльності: матеріали наук.-практ. конф. Харків: МВС України, ХНУВС, 2010. С. 15–17.
4. *Марков В.В.* Попередження злочинів: зміст поняття. Попередження злочинів суб'єктами оперативно-розшукової діяльності: матеріали наук.-практ. конф. Харків: МВС України, ХНУВС, 2010. С. 99–100.
5. *Головкін Б.М.* Кримінологічні проблеми умисних вбивств і тяжких тілесних ушкоджень, що вчинюються у сімейно-побутовій сфері. Харків: ППВ Нове слово, 2004. 251 с.
6. *Закалюк А.П.* Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: у 3 кн. Кн. 1: Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. Київ: Ін Юре, 2007. 424 с.
7. *Голіна В.В., Лукашевич С.Ю., Колодяжний М.Г.* Державне програмування і регіональне планування заходів запобігання злочинності в Україні; за заг. ред. В.В. Голіни. Харків: Право, 2012. 304 с.
8. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень на період до 2015 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 30 лист. 2011 р. № 1209-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1209-2011-%D1%80> (дата звернення: 11.08.2019).

© Fedotova Hanna, Lisnychenko Liliia, 2020

9. *Литвинов О.М.* Соціально-правовий механізм протидії злочинності в Україні: монографія. Харків: Вид-во Харк. нац. ун-ту внутр. справ, 2008. 446 с.

10. Про схвалення Стратегії розвитку органів системи Міністерства внутрішніх справ на період до 2020 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 листопада 2017 року № 1023-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-2017-%D1%80> (дата звернення: 10.02.2020).

11. Про затвердження плану заходів з реалізації Стратегії розвитку органів системи Міністерства внутрішніх справ на період до 2020 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 21 серпня 2019 р. № 693-р. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KR190693.html (дата звернення: 25.02.2020).

12. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року “Про Стратегію національної безпеки України”: Указ Президента України від 26 трав. 2015 р. № 287/2015. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/287/2015> (дата звернення: 11.08.2019).

13. Про національну безпеку України: Закон України від 21 черв. 2018 р. № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19> (дата звернення: 11.08.2019).

14. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року “Про заходи щодо посилення боротьби зі злочинністю в Україні”: Указ Президента України від 16 черв. 2015 р. № 341/2015. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/341/2015/paran5#n5> (дата звернення: 11.08.2019).

15. Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях: Закон України від 18 січ. 2018 р. № 2268-VIII. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2268-19> (дата звернення: 11.08.2019).

REFERENCES

1. Poperedzhennya ta vikrittya zlochiniv u sferi ekonomiki pidrozdilami Derzhavnoyi sluzhbi borotbi z ekonomichnoyu zlochinnistyu MVS Ukrayini. “Prevention and Detection of Crimes in the Field of Economy by Units of the State Service for Combating Economic Crime of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine”: textbook / Skalozub L.P. and others; ed. O.M. Dzhuzha. Kyiv: RVV MIA of Ukraine. 2011. 520 p. [in Ukrainian].

2. *Olkhovska, S.M.* (2010) Profilaktika zlochiniv u sferi ekonomichnoyi zlochinnosti. “Prevention of Crimes in the Field of Economic Crime”. “Crime Prevention by Subjects of Operative and Search Activities”: materials of scientific-practical. conf. Kharkiv: Ministry of Internal Affairs of Ukraine, KhNUVS. P. 111–112 [in Ukrainian].

3. *Pcholkin, V.D.* (2010) Ponyattya ta rol operativno-rozshukovoyi profilaktiki v zapobiganni zlochinam. “The Concept and Role of Operational and Prevention in Crime Prevention”. Crime Prevention by Subjects of Operative and Search Activity”: materials of scientific-practical. conf. Kharkiv: Ministry of Internal Affairs of Ukraine, KhNUVS. P. 15–17 [in Ukrainian].

4. *Markov, V.V.* (2010) Poperedzhennya zlochiniv: zmist ponyattya. “Crime Prevention: the Meaning of the Concept”. Crime Prevention by Subjects of Operative-Search Activity: materials of scientific-practical. conf. Kharkiv: Ministry of Internal Affairs of Ukraine, KhNUVS. P. 99–100 [in Ukrainian].

5. *Golovkin, B.M.* (2004) Kriminologichni problemi umisnikh vbivstv i tyazhkiyh tilesnikh ushkodzen, shho vchinyuyutsya u simejno-pobutovij sferi. “Criminological Problems of Premeditated Murders and Grievous Bodily Harm Committed in the Domestic Sphere”. Kharkiv: PPV Nove slovo. 251 p. [in Ukrainian].

6. *Zakalyuk, A.P.* (2007) Kurs suchasnoyi ukrayinskoyi kriminologiyi: teoriya i praktika: u 3 kn. Kn. 1: Teoretichni zasadi ta istoriya ukrayinskoyi kriminologichnoyi nauki. “Course of Modern Ukrainian Criminology: Theory and Practice”: in 3 books. Book 1: Theoretical Principles and History of Ukrainian Criminological Science. Kyiv: in Jure. 424 p. [in Ukrainian].

7. *Golina, V.V., Lukashevych, S.Yu., Kolodiazhnyi, M.H.* (2012) Derzhavne programuvannya i regionalne planuvannya zakhodiv zapobigannya zlochinnosti v Ukrayini. “State Programming and Regional Planning of Crime Prevention Measures in Ukraine” / for general ed. V.V. Golina. Kharkiv: Pravo. 304 p. [in Ukrainian].

8. On Approval of the Concept of implementation of State Policy in the Field of Crime Prevention for the Period up to 2015: Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine of 30 November.

2011. No 1209-r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1209-2011-%D1%80> (Date of Application: 11.08.2019) [in Ukrainian].

9. *Litvinov, O.M.* (2008) Socjalno-pravovij mekhanizm protidiji zlochinnosti v Ukrajini. "Socio-Legal Mechanism of Crime Prevention in Ukraine": monograph. Kharkiv. 2008. 446 p. [in Ukrainian].

10. On approval of the Strategy for the development of the system of the Ministry of Internal Affairs for the period up to 2020: the order of the Cabinet of Ministers of Ukraine of November 15, 2017 No 1023-r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-2017-%D1%80> (Date of Application: 10.02.2020) [in Ukrainian].

11. On approval of the action plan for the implementation of the Strategy for the development of the system of the Ministry of Internal Affairs for the period up to 2020: order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated August 21, 2019 No 693-r. (Date of Application: 25.02.2020) [in Ukrainian].

12. On the Decision of the National Security and Defense Council of Ukraine of May 6, 2015 "On the National Security Strategy of Ukraine": Decree of the President of Ukraine of May 6, 2015 № 287/2015. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/287/2015> (Date of Application: 11.08.2019) [in Ukrainian].

13. On National Security of Ukraine: Law of Ukraine of June 21, 2018 No 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19> (Date of Application: 11.08.2019) [in Ukrainian].

14. On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine of May 6, 2015 "On Measures to Strengthen the Fight against Crime in Ukraine": Decree of the President of Ukraine of 16 June. 2015 No 341/2015. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/341/2015/paran5#n5> (Date of Application: 11.08.2019) [in Ukrainian].

15. On the Peculiarities of State Policy to Ensure the State Sovereignty of Ukraine in the Temporarily Occupied Territories in Donetsk and Luhansk Regions: Law of Ukraine of 18 January, 2018. No 2268-VIII [in Ukrainian].

UDC 343.8:343.71

Fedotova Hanna,

Doctor of Juridical Sciences, Senior Research Associate,
Head of the Department, State Research Institute
MIA Ukraine, Kyiv, Ukraine, ORCID ID 0000-0002-7798-3143

Lisnychenko Liliia,

Candidate of Juridical Sciences,
Research Officer,

State Research Institute MIA Ukraine, Kyiv, Ukraine,
ORCID ID 0000-0003-2211-3105

MEASURES FOR THE PREVENTION OF ROBBERY AND BURGLARIES AT GENERAL SOCIAL LEVEL

Due to the examination of the state of robberies and robbery attacks in the country during past twenty years, we can conclude that this type of mercenary and violent criminal activity is quite common and dynamic. And the need of society to prevent such types of criminal activity that encroach on peoples, property and lives is a priority and extremely necessary.

As studies of the legal nature of robberies and burglary, their criminological characteristics and determination complex have shown that they are types of mercenary violent crimes and, consequently, social and historically conditioned phenomena.

© Fedotova Hanna, Lisnychenko Liliia, 2020

DOI (Article): [https://doi.org/10.36486/np.2020.2\(48\).23](https://doi.org/10.36486/np.2020.2(48).23)

Issue 2(48) 2020

<http://naukaipravohorona.com/>

Primarily social ones because they are formed from specific acts of social behavior of people – specific socially dangerous actions. These acts of conduct are violations of socio-moral and at the same time legal regulations established by the state.

Considering the general social level of prevention of robberies and burglaries, it should be noted that it combines the activities of the state and society aimed at resolving contradictions in political, economic, social, moral and spiritual, organizational and managerial and other spheres of activity.

At the same time, measures of general social prevention, which do not have a special purpose of crime prevention, should instead create the necessary preconditions that exclude the possibility of robberies and burglaries, for example, by eliminating the crisis and imbalances that feed crime.

Thus, with the choice of Ukraine's European direction of development, one of the most important principles in the country is to achieve the economic stability and overcome the spread of poverty by meeting the basic necessities of life of a large part of the population. Today we can say that the solution of the problem of poverty is hindered not only by the economic crisis, which reduces the economic opportunities of the state, but also by the emergence in Ukraine in 2014 of military aggression of the Russian Federation in the area of the Joint Forces Operation in Donetsk and Luhansk, regions, annexation of the territory of the Autonomous Republic of Crimea. Ukraine's military action in the environmental zone requires significant resources from the state, which could be spent on overcoming poverty.

In addition, in our opinion, among the measures of general social prevention, the effectiveness of combining legal and socio-economic measures deserves attention. Such actions should include a legal act developed jointly by the Ministry of Justice of Ukraine and the EU Advisory Mission (hereinafter – the Bill), which defines the procedure for establishment of a fund for the compensation to victims of violent crimes.

Effective prevention of robberies and burglaries is also facilitated by informational support for the implementation of certain tasks, i.e. the state of robbery and burglary crimes should be constantly monitored, its level should be assessed and the level of mercenary and violent crimes in general should increase with crime and the means of their implementation.

The system of general social measures for the prevention of robbery and burglary should include preventive measures of a moral and educational nature, which are aimed at the improvement of the legal culture of society as a whole and individual citizens as well through education, legal advocacy and education, raising moral and cultural level, as they determine lawful behavior of people in various spheres of society. Special attention is drawn to the improvement of the legal culture of students and pupils of secondary schools, colleges, lyceums, technical schools, etc.

Thus, the multifaceted, comprehensive nature of crime prevention is most clearly manifested at the general social level. The strength of the general social prevention of robbery and burglary is the relationship of different content of measures (economic, social, cultural, educational, legal, etc.), as well as the ability to supplement (support, enrich) not just to summarize anti-crime measures, but also to provide it a new, incomparably higher value in terms of performance.

Keywords: robbery, burglary, prevention, counteraction, prophylactics, prevention measures, general social measures, state programs, socio-economic measures, legal culture, legal nihilism.

Отримано 10.06.2020